

مسئولیت مدنی و جنبه های حقوقی آن در حوادث ناشی از کار (برق گرفتگی)

مقدمه

رشد و توسعه جوامع بشری چگونگی ارتباطات انسانی را بیش از پیش نزدیک و پیچیده نموده است. در چنین شرایطی هر یک از ما به صرف مجاورت فیزیکی، قانونی و اخلاقی با سایر افراد اجتماع ممکن است به طور ناخواسته و سهوی موجب ضرر و خسران دیگران شویم. در چنین مواردی قانون، عرف و اخلاق اجتماعی از زیان دیده حمایت نموده و مقصر را مکلف به جبران زیانهای وارده به شخص زیان دیده می نماید. در مجموعه قوانین ایران بخشی از قانون مدنی، قانون مسئولیت مدنی، بخشهایی از قانون کار و تأمین اجتماعی و همچنین بخشهایی از مقررات صنفی برخی از مشاغل به این موضوع اختصاص یافته اند. قصد قانون گذار از وضع این قوانین حمایت از منافع در امر بهت بدری، اموال، منابع مالی، شهرت و اعتبار اشخاص می باشد. دخل و تصرف در یکی از این منافع بوسیله اقامه دعوی جبران خسارت معمولاً به شکل خسارت تقویع نشده قابل جبران است لذا هدف قانون مسئولیت مدنی عبارت است از باز گرداندن شخص زطن دعه به جایگاه و وضعیتی که قبل از وقوع تخلف داشت. در این نوشتار سعی شده است با توجه به مبانی ایجاد مسئولیت، قوانین موجود و مسائل فنی مربوط و سهم هر یک از عوامل موثر در یکی از حوادث ناشی از کار (برق گرفتگی) روشن شود.

مبانی مسئولیت مدنی

در خصوص مبانی مسئولیت مدنی سه نظریه معروف وجود دارد:

۱ - نظریه تقصیر ۲ - نظریه خطر ۳ - نظریه تضمین حق

۱- نظریه تقصیر

طبق این نظر فرد در صورت تقصیر یا خطا مسئول است. طبق این نظریه هرگاه شخصی جانب احتیاط را رعایت نکرده یا از مقررات عدول نماید و از این رهگذر موجب زیان گردد مسئول و مقصر شناخته می شود و باید نسبت به جبران زیان وارده اقدام نماید.

در این نظریه اصل بر اثبات رابطه علیت بین عمل عامل و زیان وارده می باشد.

۲- نظریه خطر

مطابق این نظریه مسئولیت مدنی، به ازای فایده ای است که شخص از فعالیت خود می برد. بر پایه این نظریه چنانچه در اثر عمل شخص یا اشخاص وابسته به او یا اشیا تحت تصرف او خسارتی به دیگری وارد شود مسئول به شمار می رود و باید از عهده خسارت برآید.

۳- نظریه تضمین حق

مطابق این نظریه به محض اینکه حقی از بین رفت و زیانی وارد شد حامل زیان باید آن را جبران نماید. در این نظریه اثبات رابطه علیت بین عمل عامل و زیان وارده یا وجود نفعی در فعالیت عامل زیان برای اثبات مسئولیت لازم دیده نمی شود.

در قانون مدنی ایران موضوع مسئولیت مدنی تحت عنوان اتلاف و تسبیب در مواد ۳۲۸ تا ۳۳۵ آمده است. همچنین در ماده ۳۲۸ قانون مدنی از نظریه خطر و در مواد ۳۳۱ و ۳۳۵ قانون مدنی و موارد ۱ و ۱۲ قانون مسئولیت مدنی از نظریه تقصیر پیروی شده است.

مبانی فقهی مسئولیت مدنی :

مهمترین قواعد فقه اسلامی در امر مسئولیت مدنی عبارتند از قاعده لاضرر - قاعده اتلاف و قاعده تسبیب. این سه قاعده فقهی در واقع ریشه مسئولیت مدنی در حقوق ایران هستند.

۱- قاعده لاضرر

طبق این قاعده " هر کس به دیگری ضرر برساند باید جبران کند مگر در مواردی که اضرار به غیر به حکم قانون باشد یا ضرری که به شخص وارد آمده است ناروا و نامتعارف جلوه نکند". هیچ ضرر و زبانی نباید بدون جبران بماند. (اصل ۴۰ قانون اساسی)

۲- قاعده اتلاف

برابر این قاعده هر کس موجب اتلاف مال دیگری گردد ضامن است و مکلف به جبران خسارت وارده می‌باشد. به عبارتی صرف تلف کردن، صرف نظر از عمدی یا سهوی بودن آن موجب مسئولیت خواهد بود. (م ۳۳۴ ق.م)

۳- قاعده تسبیب

برابر این قاعده هر کس سبب اتلاف مال دیگری شود ضامن و مسئول جبران خسارت وارده می‌باشد. اصل بر این است که مسبب باید تقصیر داشته باشد و بار اثبات تقصیر بر عهده زیان دیده است (رابطه علیت) (م ۳۳۴ ق.م)

"در تسبیب، شخص به کاری دست می‌زند که زمینه تلف را آماده می‌سازد چندان که اگر ارتکاب آن عمل نبود تلف نیز رخ نمی‌داد و در واقع عمل ضمان آور شرط وقوع تلف است".^۱

تسبیب در صورتی ضمان آور است که در نظر عرف تجاوز و عدوان باشد به همین جهت تقصیر یکی از ارکان ضمان است. در قاعده تسبیب مباشرت شرط نیست ولی در قاعده تلف مباشرت شرط است.

قوانین مربوط به حوادث ناشی از کار و ارتباط آن با مبانی مسئولیت مدنی :

حدود و مسئولیت های کارگر و کارفرما و حقوق اشخاص زیان دیده در قوانین کشور ما به صورت های ذیل تعریف شده است :

ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی : "هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد."

ماده ۱۲ قانون مسئولیت مدنی : "کارفرمایانی که مشمول قانون کار هستند مسئول جبران خساراتی می‌باشند که از طرف کارکنان اداری و یا کارگران آنان در حین انجام کار یا به مناسبت آن وارد شده است مگر این که محرز شود تمام احتیاط‌هایی که اوضاع و احوال قضیه ایجاب می‌نموده، به عمل آورده یا این که اگر احتیاط‌های مزبور را به عمل می‌آوردند باز هم جلوگیری از ورود زیان مقدور نمی‌بود. کارفرما می‌تواند به واردکننده خسارت در صورتی که مطابق قانون مسئول شناخته شود مراجعه کند." بخش دوم ماده ۱۲ به کارفرما اجازه داده است که پس از جبران خسارت اشخاص ثالث به کارگری که زیان را وارد کرده رجوع کند. بنابراین این دو در برابر زیان دیده مسئولیت تضامنی دارند.

ماده ۱۳ قانون مسئولیت مدنی : "کارفرمایان مشمول ماده ۱۲ مکلفند تمام کارگران و کارکنان اداری خود را در مقابل خسارت وارده از ناحیه آنان به اشخاص ثالث بیمه نمایند."

بدین ترتیب هر کارگر خود به خود و به حکم قانون نسبت به حوادث ناشی از کار بیمه می‌شود و کارفرما نیز موظف است حق بیمه را بپردازد و این امر مفهومی جز مسئولیت کارفرما نسبت به حوادث ناشی از کار هر چند مبتنی بر اهمال و بی احتیاطی کارگر باشد، ندارد.

ماده ۳۳۳ قانون مدنی : "صاحبان ساختمانها و عمارتها یا دیوار یا کارخانه مسئول خسارتهائی هستند که از خراب شدن آن به دیگران وارد می‌آید مشروط بر اینکه خرابی در نتیجه عیبی حاصل گردد که مالک واقف بر آن بوده و یا از عدم مراقبت او حاصل گردیده باشد."

^۱ - ضمان قهری-مسئولیت غیر قراردادی - دکتر ناصر کاتوزیان ش ۵۷

طبق این قانون زیان دیده باید ثابت کند که خرابی ساختمان، ناشی از عیب و نقصی بوده که مالک از آن خبر داشته و یا خسارت وارده ناشی از عدم مراقبت بوده است.

ماده ۱۳۸۴ قانون مدنی (بند ۱): "شخص نه تنها مسئول خسارتی است که در اثر عمل خود به دیگری می زند، مسئول خسارتی هم که به اشخاص تحت مسئولیت او سبب می شوند هست..."

ماده ۳۶ قانون تامین اجتماعی: "سازمان تامین اجتماعی عهده دار بیمه و تعاون کلیه کارگران نسبت به حوادث ناشی از کار است. کارفرمایان موظفند کارگران خود را صرفنظر از نوع کار و ترتیب استخدام و نحوه پرداخت مزد یا حقوق نزد سازمان بیمه کنند. بخشی از حق بیمه از حقوق کارگر پرداخته می شود و بخش عمده آن به عهده کارفرما است، ولی مسئولیت پرداخت آن به سازمان کارفرما است. در صورتی که کارفرما از کسر حق بیمه سهم بیمه شده خودداری نماید، شخصاً مسئول آن خواهد بود. تاخیر کارفرما در پرداخت حق بیمه یا عدم پرداخت آن رافع مسئولیت و تعهدات سازمان در مقابل بیمه شده نخواهد بود."

ماده ۹۵ قانون کار: "مسئولیت اجرای مقررات و ضوابط فنی و بهداشت کار بر عهده کارفرما یا مسئولین واحدهای موضوع ذکر شده در ماده ۸۵ این قانون خواهد بود. هر گاه بر اثر عدم رعایت مقررات مذکور از سوی کارفرما یا مسئولین واحد حادثه ای رخ دهد، شخص کارفرما یا مسئول مذکور از نظر کیفری و حقوقی و نیز مجازاتهای مندرج در این قانون مسئول است."

مسئولیت اخیر ناشی از فعل کارفرما یا تقصیر او است و نباید آن را در زمره مسئولیتهای ناشی از فعل غیر دانست.

ماده ۶۰ قانون تامین اجتماعی: "حوادث ناشی از کار حادثی است که در حین انجام وظیفه و به سبب آن برای بیمه شده اتفاق می افتد."

بنابراین هرگاه رابطه متعارف بین انجام دادن وظیفه و ورود ضرر موجود باشد، کارفرما مسئول است هر چند کارگر از دستور او تجاوز و از موقعیت خود استفاده ناروا کرده باشد.

مبانی حقوقی مسئولیت در حوادث ناشی از کار:

با توجه به مقدمات فوق و قوانین موضوعه، مبانی حقوقی مسئولیت مدنی کارفرمایان و اشخاص ثالث زیان دیده به شرح زیر استنباط می گردد:

۱. چون اداره کارگاه با کارفرما است، او باید کار را به کاردان بسپارد و نظمی برقرار کند که از اضرار به دیگران جلوگیری شود و طبیعی است که در حوادث از این دست باید کارفرما را سبب قویتر شمرد و دست کم سهم او را برابر در این راه به حساب آورد و نیز شخص به طور معمول مسئول کار کسانی قرار می گیرد که با نظارت و هدایت او فعالیت می کنند. پس اگر خسارتی ناروا به دیگری زنده فرض بر این است که به درستی هدایت نشده اند و مسئول مربوطه در این زمینه بی مبالاتی کرده است (ماده ۱۲ ق م م) به این ترتیب اگر از فعل کارگر خسارتی به بار آید چنین فرض می شود که او در انتخاب کارگر شایسته و پیشگیری از اضرار به غیر احتیاط لازم را نکرده و به همین علت در صورتی که محرز شود تمام احتیاطی را که اوضاع و احوال قضیه ایجاب می شود به عمل آورده از مسئولیت مبرا می شود.
۲. کارفرما از نیروی کارگران برای پیشبرد اهداف اقتصادی خود استفاده می کند و خطرهایی را بوجود می آورد که باید مسئول آن باشد. عدالت اجتماعی اقتضا می کند که کسی که از کار و کارگاهها سود می برد زیانهای ناشی از آن را نیز تحمل نماید. کارفرما نیز با بیمه کردن مسئولیت خویش در این رابطه حق بیمه را در زمره هزینه های کارگاه می آورد و به نوعی با افزایش قیمت تمام شده هزینه این مسئولیت به آحاد اجتماع منتقل می شود.
۳. کارفرما ایمنی ناشی از فعالیت کارگران را تضمین می کند و مسئولیت او در برابر زیان دیده به عنوان ضامن کارگر است و به همین دلیل پس از جبران خسارت می تواند به کارگر رجوع کند. امکان رجوع کارفرما به کارگر نشان می دهد که اولاً: مسئولیت کارفرما ناشی از فعل دیگران است و ثانیاً: کارفرما ضامن اعمال کارگر در خسارات ناشی از کار است.

۴. اجرای طرحهای فنی به وسیله دو صنف متمایز از هم انجام می شود، کارگران یا کارکنان و پیمانکاران. تمام کسانی که در برابر دستمزد، اموری را بر عهده می گیرند در زمره کارکنان محسوب می شوند. کارفرما از ابتدا تمام وسایل و مواد اولیه و تقسیم و تنظیم فعالیت کارگاهی را به عهده دارد در حالی که پیمانکار ابتکار به کار بردن وسایل و تنظیم کار را به عهده دارد. به این ترتیب کارفرما در رابطه با حوادثی که ناشی از وظایف پیمانکار است مسئولیتی ندارد.
۵. در فرضی که ورود ضرر نتیجه ایمن نبودن وسایل ابزارهای کار یا تعلیمات نادرست کارفرما یا اختشاش و مانند اینها باشد مسئول نهایی کارفرما است یعنی اگر زیان دیده از مسئولیت نوعی او درباره کارگران استفاده کند و از او خسارت بگیرد کارفرما حق رجوع به کارگر را ندارد.

مسئولیت در حوادث ناشی از برق گرفتگی :

با توجه به قوانین موجود مسائل فنی مربوط به برق گرفتگی، استنباط کارشناسی از عوامل مؤثر در حادثه و حدود مسئولیت هر یک از عوامل را می توان مشخص نمود.

حوادث ناشی از برق گرفتگی به چهار دسته عمده به شرح ذیل تقسیم می شوند :

۱- اتصال عمدی به شبکه برق جهت سوء استفاده یا سرقت تجهیزات، تابلوها و سیمهای انتقال :

در صورت اثبات احراز محکومیت، شخص خاطی برابر ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی بایستی نسبت به جبران خسارت اقدام نماید. همچنین در صورت فوت شخص خاطی پس از تأیید و گواهی پزشکی پزشکی قانونی مبنی بر فوت بر اثر عبور جریان برق از بدن، شخص مزبور و یا همدستان او ۱۰۰٪ خطا کار بوده و مسئول جبران خسارات وارده می باشند.

۲- عدم تطابق با استانداردها و نیز عدم نظارت مستقیم بر عملکرد پرسنل زیرمجموعه :

۲-۱- پایین بودن ارتفاع سیمها : پایین بودن ارتفاع سیمها از حد مجاز تعیین شده شرکت توزیع برق میتواند باعث بروز حادثه گردد. در این خصوص میتوان به «تصویب نامه شماره ۲۹۰۵۲ حریم خطوط هوایی انتقال و توزیع نیرو» مراجعه نمود. در صورت سهل انگاری اداره توزیع برق و عدم نگهداری صحیح شبکه توزیع و بی توجهی اشخاص به پایین بودن سیمها و بروز حادثه میتوان سهم تقصیر هر یک از خاطیان را به صورت زیر تعیین نمود.

- اداره توزیع برق به دلیل عدم رعایت استانداردها و عدم مقررات در نگهداری شبکه ۹۰٪
- شخص خاطی به دلیل بی توجهی و عدم احتیاط لازم ۱۰٪

۲-۲ عدم نظارت مستقیم بر کار کارگران، پیمانکاران و مباشران :

با توجه به جمیع جهات، در صورت بروز حادثه، پس از جمع آوری شواهد و بررسی آن میتوان بسته به رعایت موارد اشاره شده از سوی کارفرما و کارگر سهم تقصیر هر یک را در بروز حادثه تعیین نمود.

برای نمونه اگر اداره توزیع برق منطقه ای برای نگهداری شبکه انتقال تحت پوشش خود طبق قرارداد از پیمانکار واجد شرایط استفاده نماید و آن پیمانکار بخشی از عملیات کابل کشی و تعمیر شبکه را به پیمانکار درجه دوم ارجاع نماید و فرضاً هر دو پیمانکار مسئولیتی در خصوص پایین بودن سیم های شبکه نداشته و در طول مدت قرارداد به دلیل پایین بودن غیر مجاز ارتفاع سیم های برق فشار قوی و عدم توجه اداره برق و نیز بی توجهی پیمانکاران مربوطه بر اثر بی احتیاطی، یکی از کارگران پیمانکار دوم دچار برق گرفتگی شود. میتوان سهم تقصیر هر یک را در بروز حادثه به شرح ذیل بیان نمود:

- اداره توزیع برق (کارفرما) به دلیل عدم رعایت استانداردها در احداث شبکه ۵۰٪
- پیمانکار فرعی به دلیل عدم نظارت بر عملکرد کارگران و عدم انجام وظایف محوله ۴۰٪
- شخص خاطی به دلیل عدم توجه به پایین بودن سیم های برق فشار قوی و بی احتیاطی ۱۰٪

۳- ایمن نبودن تجهیزات یا کارگاهها، اشکال در نصب و عدم مراقبت و نگهداری از تجهیزات :

در صورتی که حادثه به یکی از دلایل فوق ایجاد شده باشد با در نظر گرفتن شرایط، میزان مسئولیت ایجاد حادثه را می توان به صورت زیر تعیین نمود.

۱-۳- ایمن نبودن تجهیزات یا کارگاهها :

صاحبان کارگاهها یا تولیدکنندگان تجهیزات به شرط وقوف بر وجود عیب در دستگاه یا عدم مراقبت از کارکرد صحیح آن مسئول خسارتهایی هستند که از خراب بودن دستگاهها یا ایمن نبودن کارگاهها حاصل می گردد. بنابراین در صورت وقوع حادثه مثلا بدلیل وجود برق در بدنه دستگاه یا نداشتن سیم ارت مطمئن مسئولیت ناشی از ایجاد حادثه را با توجه به شرایط وقوع حادثه می توان به صورت زیر تقسیم نمود:

- مسئولیت رئیس کارگاه یا کارفرما بدلیل عدم رفع عیب از دستگاه یا عدم مراقبت از کارکرد صحیح و عدم سرپرستی صحیح ۸۰-۹۰٪
 - شخص حادثه دیده به دلیل بی احتیاطی ۱۰-۲۰٪
- لازم به ذکر است که ارائه آموزش های لازم به کارگران ، استفاده از تجهیزات ایمنی در حین کار و حضور مستقیم سرپرست ، نسبتهای فوق را تا حدود زیادی تغییر می دهد.

۲-۳- اشکال در نصب و عدم مراقبت و نگهداری صحیح از تجهیزات :

در صورتی که تجهیزات مورد استفاده فی نفسه سالم بوده و حادثه در اثر عدم رعایت اصول فنی در نصب دستگاه و عدم مراقبت و نگهداری صحیح بعد از نصب بوجود آمده باشد ، مسئولیت ناشی از ایجاد حادثه را می توان به صورت زیر تقسیم نمود:

- مسئولیت پیمانکار نصب بدلیل عدم رعایت اصول فنی ۵۰٪
- مالک یا بهره بردار بدلیل مسئولیت در نگهداری و تعمیر تجهیزات بعد از نصب آن ۵۰٪

۴- عدم رعایت به :

- مسائل ایمنی

- استفاده صحیح از وسایل استحضاطی مناسب

- آموزشهای عمومی و اختصاصی در حیطه مسئولیت ها

عدم رعایت موارد فوق میتواند هم از سوی کارفرما و هم از سوی کارگر صورت پذیرد.

۱-۴- عدم رعایت موارد ایمنی از سوی کارفرما :

- بی توجهی به آیین نامه کمیته حفاظت فنی و بهداشت کار
- عدم برقراری نظم در کارگاهها
- عدم برگزاری کلاسهای آموزشی عمومی و تخصصی متناسب با کار کارگران
- عدم تهیه وسایل استحضاطی مناسب جهت کارگران و عدم تأکید و نظارت بر استفاده بجا و صحیح از آنها
- عدم استفاده از علائم و تابلوهای هشدار دهنده بر روی ادوات و در مکانهای مناسب

۲-۴- عدم رعایت موارد ایمنی از سوی کارگر :

- عدم رعایت نظم در کارگاه
- عدم توجه به کلاسهای آموزشی ارائه شده از سوی کارفرما
- عدم استفاده از وسایل استحضاطی شخصی
- عدم توجه به علائم هشدار دهنده و تابلوها و...

نتیجه گیری

با توجه به آمار وزارت کار، شمار سوانح برق در ایران نزدیک به ۳۰٪ کل حوادث کار بوده است. این رقم در مقایسه با آمار سوانح برق سایر کشورهای صنعتی، نگران کننده است. بمنظور تقلیل حوادث برق گرفتگی توصیه‌های زیر می‌تواند تا حدود زیادی موثر باشد.

- آموزش پرسنل، بویژه کارگران قبل از آغاز به کار
 - استاندارد کردن و کنترل مرغوبیت وسایل برقی
 - رعایت دقیق تدابیر ایمنی و مقررات مصوبه کانونهای مهندسی برق
 - نصب تابلوهای هشدار دهنده با رنگهای مورد تأیید مؤسسات استانداردگذاری در محل‌های مناسب
 - استفاده از سایر تجهیزات ایمنی (از ذکر توضیحات آن اجتناب می‌گردد).
- ضمن اینکه سرپرستان و استادکاران افراد کلیدی در پیشگیری از حوادث هستند.

تهیه کننده:

امین منصوری

منابع:

۱. مجموعه قوانین و مقررات کار و تامین اجتماعی
 ۲. قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران
 ۳. حقوق مدنی - ضمان قهری و مسئولیت غیر قراردادی
 ۴. سایت بیمه ایران
 ۵. دفتر برنامه ریزی - شرکت توانیر
- تدوین: سید مهدی کمالان
- تالیف: دکتر ناصر کاتوزیان
- تالیف: نادر گلستانی داریانی